TÁC ĐỘNG CỦA HỒ HÒA BÌNH VÀ HỒ TUYÊN QUANG ĐẾN SỰ PHÂN PHỐI DÒNG CHẢY HẠ DU SÔNG HỒNG

Lương Hồ Nam

Viện Khoa học Khí tượng Thủy văn và Môi trường

Bài báo đề cập đến kết quả nghiên cứu đánh giá tác động điều tiết dòng chảy của hồ chứa thủy điện Hòa Bình trên sông Đà và hồ chứa thủy điện Tuyên Quang trên sông Lô đến sự phân phối dòng chảy tại một số trạm thủy văn cơ bản vùng hạ du sông Hồng. Phương pháp nghiên cứu dựa trên cơ sở khôi phục dòng chảy tự nhiên và so sánh với dòng chảy bị điều tiết.

1. Mở đầu

Việc xây dựng các hồ chứa nước đa mục tiêu trên các nhánh sông lớn của sông Hồng đã mang lại nhiều lợi ích như cung cấp nguồn năng lượng điện, nguồn cấp nước, giao thông thủy, điều tiết dòng chảy và phòng chống lũ cho vùng Đồng bằng sông Hồng. Một vai trò quan trọng của các hồ chứa này là điều tiết một phần dòng chảy mùa lũ để tăng dòng chảy mùa cạn, giúp điều hòa dòng chảy cung cấp nước cho vùng hạ du để phục vụ nông nghiệp, công nghiệp, dân sinh, giao thông thủy và bảo vệ môi trường. Trên hệ thống sông Hồng, hai hồ chứa lớn là hồ Hòa Bình trên sông Đà bắt đầu được xây dựng trong những năm 80 của thế kỷ trước và được hoàn thành năm 1990, hồ thủy điện Tuyên Quang trên sông Lô được xây dựng đầu thế kỷ 21 và được hoàn thành năm 2007. Các hồ chứa này đã phát huy được hiệu quả về thủy điện, cắt lũ và chống hạn cho Đồng bằng sông Hồng trong mùa cạn. Việc nghiên cứu đánh giá tác động điều tiết dòng chảy của các hồ chứa thượng lưu đến hạ du sông Hồng đã được thực hiện trong nhiều công trình nghiên cứu [1, 2, 4, 5]. Tuy nhiên, mặc dù có thêm hồ chứa Tuyên Quang hoạt động hỗ trợ cấp nước nhưng trong những năm gần đây tình trạng hạn hán, thiếu nước ở Đồng bằng sông Hồng diễn ra với mức độ gia tăng hơn so với những năm trước đây. Do đó, việc nghiên cứu, đánh giá mức độ tác động của các hồ chứa trên sông Đà, sông Lô đến sự phân phối dòng chảy vùng hạ du, góp phần làm sáng tỏ nguyên nhân của hiện tượng trên là cần thiết để đề xuất các giải pháp thích hợp nhằm nâng cao hiệu quả hoạt động của các hồ chứa thượng nguồn.

Người đọc phản biện: TS. ***Trần Quang Tiến***

2. Đánh giá mức độ điều tiết dòng chảy của hồ Hòa Bình và Tuyên Quang đối với sự phân phối dòng chảy tại sông Đà và sông Lô

Đánh giá mức độ điều tiết dòng chảy của hồ Hòa Bình và Tuyên Quang đến sự phân phối dòng chảy của sông Đà và sông Thao được dựa trên cơ sở mô phỏng tự nhiên dòng chảy sông Đà tại Hòa Bình và sông Thao tại Yên Bái. Phương pháp khôi phục dòng chảy tự nhiên là mô hình mưa-dòng chảy. Hiện nay có khá nhiều mô hình mưa-dòng chảy được ứng dụng ở Việt Nam cho kết quả tốt; đó là các mô hình TANK, NAM, NLRRM, HEC-HMS,... . Mô hình NLRRM có cấu trúc đơn giản, được sử dụng để tính toán khôi phục chuỗi dòng chảy tự nhiên trên các dòng chính sông Đà, Lô cho kết quả khá tốt [3]. Mô hình NLRRM tính lượng mưa hiệu quả dựa trên cơ sở lượng mưa rơi trên lưu vực và độ ẩm đất. Độ ẩm đất được mô phỏng bằng chỉ số mưa phụ thuộc và quá trình mưa ở các thời điểm trước đó. Lượng mưa sinh dòng chảy sau đó được tách ra thành lượng mưa sinh dòng chảy mặt, lượng mưa sinh dòng chảy ngầm và sau đó được diễn toán thành dòng chảy mặt và dòng chảy ngầm theo phương pháp lượng trữ phi tuyến.

Sau khi hiệu chỉnh xác định được thông số, mô hình được kiểm định theo số liệu mưa-dòng chảy ngày của các năm số liệu độc lập trong thời kỳ dòng chảy tự nhiên, chưa chịu ảnh hưởng điều tiết của các hồ chứa. Kết quả tính toán cho thấy mô hình tương đối ổn định, có thể áp dụng để khôi phục dòng chảy tự nhiên; chỉ số hiệu quả mô phỏng của mô hình đối với sông Đà tính đến trạm thủy văn Hòa Bình và sông Lô đối với trạm thủy văn

Tuyên Quang đều đạt trên 0,78 cho cả các năm số liệu sử dụng để xác định và kiểm định thông số.

Kết quả khôi phục dòng chảy tự nhiên tính theo thời đoạn tháng tại Hòa Bình thời kỳ 2001-2010 và Vụ Quang thời kỳ 2006-2010 được thể hiện ở bảng 1.

Bảng 1. Kết quả nghiên cứu khôi phục dòng chảy tự nhiên trên sông Đà, sông Lô

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Năm
1. Trạm Thủy văn Hòa Bình (2001-2010)													
Q_{KP} (m^3/s)	592	405	339	424	1138	2642	4628	4280	2571	1616	1129	661	1713
$Q_{ĐT}$ (m^3/s)	787	747	717	785	1450	2236	4606	3690	2125	1513	1159	751	1723
ΔQ (m^3/s)	194	342	378	360	312	-405	-22	-590	-447	-102	30	90	10
ΔQ (%)	32,8	84,5	111,5	85,0	27,4	-15,3	-0,5	-13,8	-17,4	-6,3	2,7	13,6	0,6
2. Trạm Thủy văn Vụ Quang (2006-2010)													
Q_{KP} (m^3/s)	280	245	224	221	447	1215	1919	1697	1205	690	616	410	768
$Q_{ĐT}$ (m^3/s)	406	420	309	311	615	994	2165	1636	1059	592	636	349	795
ΔQ (m^3/s)	126	175	85	90	168	-221	246	-60	-146	-98	20	-61	27
ΔQ (%)	45,1	71,2	38,1	40,7	37,6	-18,2	12,8	-3,6	-12,1	-14,2	3,2	-14,9	3,5

Kết quả tính toán ở bảng 1 cho thấy trong các tháng mùa cạn từ tháng 2 đến tháng 4, hồ Hòa Bình đã làm tăng dòng chảy cạn hạ du thêm khoảng trên 300 m^3/s, bằng trên 80% lượng dòng chảy tự nhiên trước đây, hồ Tuyên Quang bổ sung thêm lượng dòng chảy khoảng 85-175m^3/s bằng 38,1 -71,2% lượng dòng chảy tự nhiên.

Dòng chảy tự nhiên thời kỳ từ 1991 đến 2000 tại Hòa Bình được khôi phục từ quan hệ dòng chảy tháng giữa Tạ Bú và Hòa Bình vì trong thời gian này thiếu số liệu đo mưa tại trạm đo trên lãnh thổ Trung Quốc, đồng thời, trong thời kỳ này dòng chảy tại trạm thủy văn Tạ Bú chưa chịu ảnh hưởng của việc xây dựng hồ thủy điện Sơn La. Quan hệ này khá chặt chẽ, bảo đảm độ tin cậy của các kết quả tính toán.

3. Xây dựng quan hệ dòng chảy tháng của các trạm thủy văn trên sông Đà, sông Thao, sông Lô và sông Hồng

Dòng chảy tháng tự nhiên tại Sơn Tây được tính từ quan hệ dòng chảy tháng tại Sơn Tây là hàm của dòng chảy tháng tại Hòa Bình, Yên Bái và Vụ Quang trong thời kỳ không bị ảnh hưởng của các tác động điều tiết của hồ Hòa Bình và Tuyên Quang [2]:

$$QST(T) = f[QHB(T), QYB(T), QVQ(T)] \quad (1)$$

Dưới dạng bảo toàn quan hệ có dạng:

$$QST(T) = a1QHB(T) + a2\,QYB(T) + a3QVQ(T) \quad (2)$$

Sử dụng số liệu dòng chảy tháng thời kỳ 1957 - 1986 (thời kỳ chưa có hồ Hòa Bình) và phương pháp bình phương nhỏ nhất đã xây dựng quan hệ (2) cho từng tháng. Kết quả được trình bày ở bảng 2. Từ các kết quả này cho thấy các hệ số a1 ,a2, a3 có sự thay đổi từ tháng này sang tháng khác. Hệ số tương quan bội của các quan hệ lập được có trị số lớn hơn 0,90 và sai số trung bình nhỏ hơn 10%. Điều này chứng tỏ độ tin cậy khi sử dụng các quan hệ lập được.

Bảng 2. Các phương trình tương quan tính khôi phục dòng chảy tháng tự nhiên tại Sơn Tây

Tháng	Phương trình tương quan	Hệ số tương quan bội	Sai số tương đối trung bình (%)
I	$1{,}272\,Q_{HB} + 0{,}957\,Q_{YB} + 0{,}762\,Q_{VQ}$	0,942	6,89
II	$1{,}262\,Q_{HB} + 0{,}918\,Q_{YB} + 0{,}774\,Q_{VQ}$	0,903	7,53
III	$1{,}373\,Q_{HB} + 0{,}975\,Q_{YB} + 0{,}636\,Q_{VQ}$	0,930	9,12
IV	$1{,}293\,Q_{HB} + 0{,}678\,Q_{YB} + 1{,}000\,Q_{VQ}$	0,956	7,95
V	$1{,}182\,Q_{HB} + 0{,}565\,Q_{YB} + 1{,}091\,Q_{VQ}$	0,988	5,91
VI	$1{,}196\,Q_{HB} + 0{,}323\,Q_{YB} + 1{,}111\,Q_{VQ}$	0,979	5,95

Tháng	Phương trình tương quan	Hệ số tương quan bội	Sai số tương đối trung bình (%)
VII	$0,946\ Q_{HB} + 1,329\ Q_{YB} + 0,964\ Q_{VQ}$	0,974	6,30
VIII	$0,968\ Q_{HB} + 1,251\ Q_{YB} + 0,949\ Q_{VQ}$	0,980	6,01
IX	$0,869\ Q_{HB} + 1,542\ Q_{YB} + 0,973\ Q_{VQ}$	0,974	6,13
X	$0,798\ Q_{HB} + 1,207\ Q_{YB} + 1,294\ Q_{VQ}$	0,965	6,12
XI	$1,303\ Q_{HB} + 0,932\ Q_{YB} + 0,724\ Q_{VQ}$	0,983	5,85
XII	$1,590\ Q_{HB} + 0,372\ Q_{YB} + 0,711\ Q_{VQ}$	0,949	6,87

Dòng chảy tháng tự nhiên tại Sơn Tây được khôi phục theo phương trình (2) dựa vào kết quả khôi phục dòng chay tự nhiên tại Hòa Bình (1991-2000), dòng chảy đo thực tế tại Yên Bái cùng thời đoạn và dòng chảy tháng tại Vụ Quang được khôi phục như trong điều kiện tự nhiên từ 2006-2010.

Dòng chảy tự nhiên tại Hà Nội được khôi phục từ dòng chảy tự nhiên tại Sơn Tây thông qua phương trình tương quan dạng:

$$\overline{Q}_{HN} = b_1 \overline{Q}_{ST} + b_2 \qquad (3)$$

Với chuỗi số liệu dòng chảy tháng thời kì 1957 - 1986 đã xây dựng được quan hệ (3) cho từng tháng. Kết quả xây dựng quan hệ tính toán cho thấy hệ số tương quan bội nhỏ nhất là 0.90 đối với dòng chảy tháng 2 và cao nhất là 0,98 đối với dòng chảy tháng 5. Dòng chảy tự nhiên tại Hà Nội được tính theo các phương trình (3) với số liệu đầu vào là dòng chảy được khôi phục như trong điều kiện tự nhiên tại Sơn Tây ở bước trước.

Tương tự như vậy, dòng chảy tháng tự nhiên tại Thượng Cát được khôi phục từ dòng chảy tự nhiên tháng tại trạm Hà Nội. Quan hệ (4) được xây dựng đối với từng tháng và kết quả cho thấy có độ chính xác có phần hạn chế hơn so khôi phục dòng chảy tự nhiên tại trạm Hà Nội và Sơn Tây nhưng vẫn tương đối chặt chẽ. Hệ số tương quan bội tính trung bình vào khoảng 0,86 và sai số tương đối trung bình dưới 10%.

$$\overline{Q}_{TC} = b_1 \overline{Q}_{HN} + b_2 \qquad (4)$$

Sau khi tính toán và khôi phục dòng chảy tháng các năm từ 1991-2010 tại các trạm Hòa Bình, Sơn Tây, Hà Nội và Thượng Cát, việc so sánh giữa dòng chảy tháng tự nhiên được khôi phục theo các phương trình tương quan và dòng chảy tháng điều tiết (đo đạc) tại các trạm trên sẽ có thể đánh giá được mức độ tác động của hồ Hòa Bình và hồ Tuyên Quang đến sự phân phối dòng chảy tháng tại các trạm vùng hạ du sông Hồng.

4. Đánh giá tác động điều tiết dòng chảy của hồ Hòa Bình, hồ Tuyên Quang đối với hạ du sông Hồng

Kết quả so sánh giữa dòng chảy tháng tự nhiên và điều tiết tại Hòa Bình được thực hiện bằng cách chia thời gian hoạt động của hồ Hòa Bình từ năm 1991 đến 2010 thành các thời kỳ từ 1991 đến 2000 là thời kỳ đầu hoạt động thời kỳ từ 2001 đến 2010 là thời kỳ hoạt động ổn định và thời kỳ 2006-2010 là thời kỳ có sự tham gia điều tiết bổ sung của hồ Tuyên Quang. Kết quả tính toán mức độ tác động điều tiết của hồ Hòa Bình, Tuyên Quang đến dòng chảy tại Hòa Bình, Sơn Tây, Hà Nội và Thượng Cát được trình bày ở các bảng 3 đến bảng 6.

Kết quả nghiên cứu cho thấy hồ Hòa Bình hoạt động điều tiết dòng chảy tương đối ổn định trong các thời kỳ, hiệu quả hoạt động thời kỳ từ 2001 đến 2010 tăng so với thời kỳ đầu từ 1991 đến 2000. Hiệu quả hoạt động điều tiết dòng chảy của hồ Hòa Bình và Vụ quang được phản ánh rõ nét tại trạm thủy văn Sơn Tây trên sông Hồng. Từ năm 2006 đến 2010, hồ Tuyên Quang phối hợp với hồ Hòa Bình đã làm tăng đáng kể dòng chảy tự nhiên trên sông Hồng tại Sơn Tây trong mùa cạn những năm gần đây so với thời kỳ chưa có các hoạt động điều tiết. Hồ Hòa Bình và Tuyên Quang đã cấp bổ sung khoảng 400-600 m^3/s cho hạ du trong các tháng mùa cạn từ tháng I đến tháng 4, 5.

Tuy nhiên, theo thời gian mức độ điều tiết dòng chảy của hồ Hòa Bình và Tuyên Quang lại ở mức khác nhau đối với dòng chảy sông Hồng tại Hà Nội và tại Thượng Cát, sông Đuống, phân lưu của sông Hồng sang sông Thái Bình.

Bảng 3. Ảnh hưởng của hồ Hòa Bình đến sự phân phối dòng chảy tháng tại Hòa Bình

Thời kỳ	Dòng chảy	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Năm
1991 - 2010	Q_{Do} (m^3/s)	772	741	763	859	1236	2345	5129	3926	1939	1594	1155	751	1778
	Q_{KP} (m^3/s)	575	438	394	473	1003	2721	4923	4500	2717	1850	1215	740	1807
	ΔQ (m^3/s)	197	304	369	387	233	-376	206	-574	-778	-255	-60	11	-29
	ΔQ (%)	34,2	69,4	93,4	81,9	23,2	-13,8	4,2	-12,8	-28,6	-13,8	-5,0	1,5	-1,6
1991 - 2000	Q_{Do} (m^3/s)	757	736	809	934	1021	2454	5652	4161	1753	1675	1150	751	1833
	Q_{KP} (m^3/s)	558	470	450	521	867	2801	5219	4720	2862	2083	1301	819	1901
	ΔQ (m^3/s)	199	265	359	413	154	-347	433	-559	-1109	-408	-150	-68	-68
	ΔQ (%)	35,6	56,4	79,8	79,4	17,7	-12,4	8,3	-11,8	-38,7	-19,6	-11,6	-8,3	-3,6
2001 - 2010	Q_{Do} (m^3/s)	787	747	717	785	1450	2236	4606	3690	2125	1513	1159	751	1723
	Q_{KP} (m^3/s)	592	405	339	424	1138	2642	4628	4280	2571	1616	1129	661	1713
	ΔQ (m^3/s)	194	342	378	360	312	-405	-22	-590	-447	-102	30	90	10
	ΔQ (%)	32,8	84,5	111,5	85,0	27,4	-15,3	-0,5	-13,8	-17,4	-6,3	2,7	13,6	0,6
2006 - 2010	Q_{Do} (m^3/s)	678	627	533	607	1428	1828	4550	3192	2076	1653	1061	654	1584
	Q_{KP} (m^3/s)	475	346	270	401	1132	2557	5031	3895	2506	1664	1005	651	1672
	ΔQ (m^3/s)	204	281	262	206	296	-729	-481	-703	-430	-11	56	3	-89
	ΔQ (%)	42,9	81,1	97,1	51,3	26,1	-28,5	-9,6	-18,1	-17,2	-0,7	5,6	0,4	-5,3

Bảng 4. Ảnh hưởng của hồ Hòa Bình đến sự phân phối dòng chảy tháng tại Sơn Tây

Thời kỳ	Dòng chảy	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Năm
1991 - 2010	Q_{Do} (m^3/s)	1396	1322	1289	1472	2296	4334	8329	7566	4447	3264	2326	1481	3311
	Q_{KP} (m^3/s)	1281	1041	992	1234	2226	5096	8789	8533	5535	3606	2560	1591	3560
	ΔQ (m^3/s)	115	280	298	238	70	-762	-460	-968	-1088	-342	-234	-110	-249
	ΔQ (%)	**9,0**	**26,9**	**30,0**	**19,3**	**3,1**	**-15,0**	**-5,2**	**-11,3**	**-19,7**	**-9,5**	**-9,1**	**-6,9**	**-7,0**
1991 - 2000	Q_{Do} (m^3/s)	1372	1303	1342	1583	2002	4407	9223	7889	4355	3429	2277	1504	3410
	Q_{KP} (m^3/s)	1302	1144	1116	1407	2078	5175	9516	8921	5986	4105	2748	1764	3793
	ΔQ (m^3/s)	70	159	226	176	-76	-767	-293	-1032	-1631	-676	-472	-260	-382
	ΔQ (%)	**5,4**	**13,9**	**20,3**	**12,5**	**-3,6**	**-14,8**	**-3,1**	**-11,6**	**-27,2**	**-16,5**	**-17,2**	**-14,7**	**-10,1**
2001 - 2010	Q_{Do} (m^3/s)	1421	1340	1236	1361	2589	4261	7435	7243	4539	3100	2376	1458	3213
	Q_{KP} (m^3/s)	1260	938	867	1060	2374	5017	8062	8146	5085	3107	2372	1418	3327
	ΔQ (m^3/s)	160	402	369	301	216	-756	-626	-903	-546	-7	4	41	-115
	ΔQ (%)	**12,7**	**42,9**	**42,5**	**28,4**	**9,1**	**-15,1**	**-7,8**	**-11,1**	**-10,7**	**-0,2**	**0,2**	**2,9**	**-3,5**
2006 - 2010	Q_{Do} (m^3/s)	1534	1480	1205	1332	2672	3706	7180	6490	4676	3536	2618	1538	3179
	Q_{KP} (m^3/s)	1058	835	687	899	2065	4620	8134	7309	4947	3294	2341	1447	3155
	ΔQ (m^3/s)	476	645	518	433	607	-914	-954	-819	-271	242	277	91	24
	ΔQ (%)	**44,9**	**77,2**	**75,3**	**48,1**	**29,4**	**-19,8**	**-11,7**	**-11,2**	**-5,5**	**7,3**	**11,9**	**6,3**	**0,8**

Bảng 5. Ảnh hưởng của hồ Hòa Bình đến sự phân phối dòng chảy tháng tại Hà Nội

Thời kỳ	Dòng chảy	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Năm
1991 – 2010	$Q_{Đo}$ (m^3/s)	993	954	974	1115	1679	3052	6033	5479	3263	2383	1750	1110	2412
	Q_{KP} (m^3/s)	1042	875	808	1020	1726	3805	6307	6323	4235	2785	2040	1318	2704
	ΔQ (m^3/s)	-49	79	166	95	-47	-753	-274	-843	-972	-402	-290	-208	-293
	ΔQ (%)	**-4,7**	**9,0**	**20,5**	**9,4**	**-2,7**	**-19,8**	**-4,3**	**-13,3**	**-23,0**	**-14,4**	**-14,2**	**-15,8**	**-10,8**
1991 - 2000	$Q_{Đo}$ (m^3/s)	1029	985	1057	1269	1563	3166	6778	5878	3403	2653	1836	1215	2584
	Q_{KP} (m^3/s)	1052	917	872	1140	1618	3864	6778	6557	4553	3132	2176	1420	2855
	ΔQ (m^3/s)	-23	68	**185**	128	-55	-698	0	-679	-1150	-480	-340	-205	-271
	ΔQ (%)	**-2,2**	**7,5**	**21,3**	**11,2**	**-3,4**	**-18,1**	**0,0**	**-10,4**	**-25,3**	**-15,3**	**-15,6**	**-14,4**	**-9,5**
2001 - 2010	$Q_{Đo}$ (m^3/s)	957	923	891	961	1794	2937	5288	5081	3123	2114	1664	1005	2239
	Q_{KP} (m^3/s)	1031	834	745	899	1834	3746	5836	6089	3917	2438	1904	1216	2554
	ΔQ (m^3/s)	-75	89	146	63	-40	-808	-548	-1008	-795	-324	-240	-211	-315
	ΔQ (%)	**-7,2**	**10,6**	**19,7**	**7,0**	**-2,2**	**-21,6**	**-9,4**	**-16,6**	**-20,3**	**-13,3**	**-12,6**	**-17,4**	**-12,3**
2006 - 2010	$Q_{Đo}$ (m^3/s)	892	885	746	814	1670	2424	5056	4420	2980	2318	1710	978	2085
	Q_{KP} (m^3/s)	930	793	653	787	1608	3448	5883	5583	3820	2568	1881	1234	2445
	ΔQ (m^3/s)	-37	92	93	27	62	-1024	-827	-1163	-840	-250	-171	-255	-360
	ΔQ (%)	**-4,0**	**11,6**	**14,2**	**3,4**	**3,8**	**-29,7**	**-14,1**	**-20,8**	**-22,0**	**-9,7**	**-9,1**	**-20,7**	**-14,7**

Thời kỳ trước năm 2001, mức độ tác động của hồ Hòa Bình đến dòng chảy sông Hồng tại Hà Nội và sông Đuống tại Thượng Cát gần tương tương nhau, hồ Hòa Bình đã làm tăng dòng chảy tháng cạn nhất là tháng 3 tại Hà Nội thêm gần 200 m^3/s và tại Thượng Cát khoảng 100 m^3/s.

Từ sau năm 2001, tại Hà Nội, mức độ tác động điều tiết dòng chảy của hồ Hòa Bình lại có xu thế giảm trong thời kỳ 2001-2010, ngay cả khi hồ Tuyên Quang tham gia điều tiết bổ sung từ 2006, 2007 dòng chảy năm giảm gần 400 m^3/s, dòng chảy các tháng cạn sông Hồng không những không được cải thiện so với thời kỳ 1991-2000 mà còn có xu thế giảm. Khác với sông Hồng tại Hà Nội, dòng chảy trên sông Đuống có xu thế tăng cả về dòng chảy năm và dòng chảy cạn thời kỳ 2001-2010 so với thời kỳ đầu hoạt động của hồ Hòa Bình từ 1991-2000, đặc biệt thời kỳ từ 2006 đến 2010, dòng chảy sông Hồng sang sông Đuống tăng mạnh, dòng chảy năm tăng khoảng gần 500 m^3/s, bằng trên 60% lượng dòng chảy tự nhiên, dòng chảy các tháng mùa cạn tăng trên 400 m^3/s bằng khoảng 300% lượng dòng chảy tự nhiên các tháng mùa cạn từ tháng 1 đến tháng 4. Có thể nhận thấy hoạt động điều tiết bổ sung dòng chảy cạn của hồ thủy điện Tuyên Quang đến hạ du không gây ra tác động đối với sông Hồng tại Hà Nội mà chủ yếu là bổ sung nước cho sông Thái Bình qua sông Đuống. Do đó, một trong số nguyên nhân chính của tình trạng dòng chảy cạn sông Hồng không được cải thiện mặc dù nỗ lực tác động điều tiết dòng chảy của hồ Hòa Bình và hồ Tuyên Quang là ở mức cao là sự gia tăng mức độ chuyển nước sông Hồng sang sông Thái Bình qua sông Đuống.

Sự biến đổi của phân phối dòng chảy theo các tháng thời kỳ 1991-2010 tại trạm thủy văn Hà Nội, trên sông Hồng và tại Thượng Cát, trên sông Đuống do tác động của hồ thủy điện Hòa Bình và Tuyên Quang được thể hiện ở các hình 1 và 2.

Bảng 6. Ảnh hưởng của hồ Hòa Bình đến sự phân phối dòng chảy tháng tại Thượng Cát

Thời kỳ	Dòng chảy	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Năm
1991 – 2010	Q_{Do} (m^3/s)	447	416	414	472	737	1332	2676	2411	1439	1049	787	514	1064
	Q_{KP} (m^3/s)	233	179	170	233	489	1272	2255	2259	1474	904	611	331	873
	ΔQ (m^3/s)	214	237	244	240	248	61	421	151	-35	145	177	183	191
	ΔQ (%)	91,7	132,2	143,8	103,0	50,6	4,8	18,6	6,7	-2,4	16,1	28,9	55,4	21,9
1991 - 2000	Q_{Do} (m^3/s)	305	284	303	376	479	1160	2775	2333	1222	922	611	386	936
	Q_{KP} (m^3/s)	238	195	195	274	451	1291	2434	2358	1605	1055	667	382	934
	ΔQ (m^3/s)	68	89	**109**	102	28	-132	341	-25	-383	-133	-56	4	2
	ΔQ (%)	28,4	45,5	55,8	37,2	6,3	-10,2	14,0	-1,0	-23,8	-12,6	-8,4	1,0	**0,2**
2001 - 2010	Q_{Do} (m^3/s)	589	549	525	569	995	1505	2577	2488	1655	1176	964	643	1192
	Q_{KP} (m^3/s)	229	163	145	192	528	1252	2077	2161	1343	752	555	280	811
	ΔQ (m^3/s)	360	385	380	377	467	254	500	327	312	424	409	363	380
	ΔQ (%)	157,6	235,7	261,8	197,0	88,5	20,3	24,1	15,1	23,2	56,4	73,6	129,5	46,9
2006 - 2010	Q_{Do} (m^3/s)	671	640	556	600	1079	1412	2602	2396	1752	1404	1132	738	1254
	Q_{KP} (m^3/s)	183	148	109	154	447	1151	2094	1947	1303	809	546	289	770
	ΔQ (m^3/s)	487	492	447	447	632	261	508	449	449	595	587	449	484
	ΔQ (%)	265,6	333,3	408,2	290,9	141,2	22,7	24,2	23,0	34,4	73,6	107,5	155,6	**62,9**

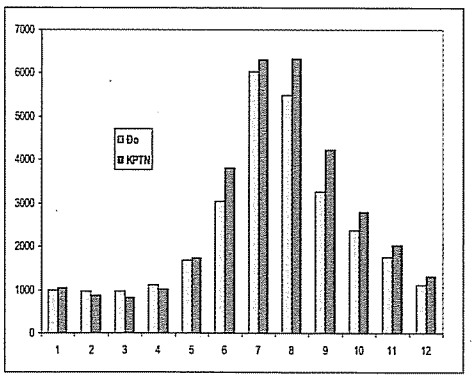

Hình 1. Biến đổi phân phối dòng chảy tháng tại Hà Nội (1991-2010)

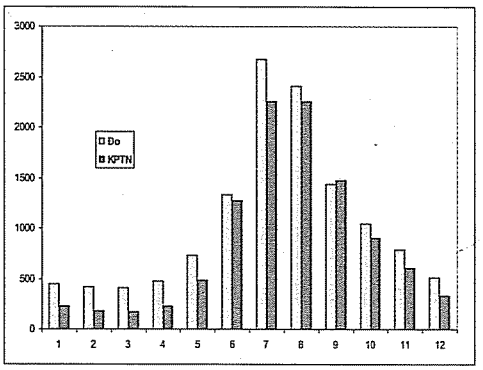

Hình 2. Biến đổi phân phối dòng chảy tháng tại Thượng Cát (1991-2010)

Kết luận và kiến nghị

Kết quả nghiên cứu cho thấy sau khi đi vào hoạt động, hồ Hòa Bình đã điều tiết dòng chảy sông Đà tương đối ổn định qua các thời kỳ và tác động điều tiết của hồ Hòa Bình và hồ Tuyên Quang đã làm cho sự phân phối dòng chảy vùng hạ du sông Hồng điều hòa hơn, làm tăng dòng chảy mùa cạn và giảm dòng chảy mùa lũ, phục vụ cung cấp nước cho Đồng bằng sông Hồng- sông Thái Bình trong mùa cạn, giảm nguy cơ lũ lụt trong mùa mưa lũ. Tuy nhiên, mức động tác động của hồ Hòa Bình và hồ Tuyên Quang đến sự phân phối dòng chảy vùng Đồng bằng sông Hồng và sông Thái Bình có sự biến đổi từ khoảng năm 2001 đến nay, xuất hiện xu thế tăng mạnh các đặc trưng dòng chảy năm và dòng chảy cạn tại Thượng Cát trên sông Đuống và hiệu quả của các nỗ lực làm tăng dòng chảy mùa cạn sông Hồng tại trạm thủy văn Hà Nội của hồ Hòa Bình, hồ Tuyên Quang bị hạn chế. Đó là một trong

những nguyên nhân dòng chảy cạn sông Hồng trong những năm gần đây không được cải thiện mặc dù hồ Hòa Bình hoạt động ổn định và có thêm hồ Tuyên Quang bổ sung nước. Do đó, việc nghiên cứu nguyên nhân làm tăng sự chuyển nước sông Hồng sang sông Đuống là rất cần thiết để tìm ra các biện pháp để cân bằng lượng nước hợp lý giữa sông Hồng và sông Thái Bình và nâng cao hiệu quả hoạt động của các hồ chứa thượng lưu.

Tài liệu tham khảo

1. Đề cương nghiên cứu đề tài cấp Bộ TNMT "Nghiên cứu tác động của việc sử dụng nước phía thượng lưu đến tài nguyên nước lưu vực sông Hồng", năm 2010.

2. Báo cáo Tổng kết đề tài cấp Tổng cục KTTV "Nghiên cứu, đánh giá ảnh hưởng của hồ Hòa Bình đến sự phân-phối dòng chảy hạ lưu sông Hồng", năm 1998.

3. Trần Thanh Xuân, Lương Tuấn Anh, Nguyễn Lê Tuấn (1997), Tính toán khôi phục dòng chảy trận lũ tháng 8 năm 1996 trên sông Đà, Tập San Khí tượng Thủy văn, số 439, tháng 7/1997, tr. 1-5.

4. Trần Thục, Hoàng Minh Tuyển, Đánh giá diễn biến chế độ dòng chảy sông Hồng, Hà Nội, 2007.

5. Lương Tuấn Anh, 2011, Nguyên nhân của xu thế hạ thấp mực nước tại trạm thủy văn Hà Nội trong những năm gần đây, Tạp Chí Khí tượng Thủy văn, số 605, tháng 5/2011, tr. 40-44.